

Gordon Haddon Clark

God en Logica¹

In denken over God herhalen Calvinisten vrijwel onmiddellijk de *Kleine Catechismus* en zeggen: “God is een geest, oneindig, eeuwig, en onveranderlijk.”² Misschien pauzeren we niet om onze ideeën van geest op te helderen, maar gaan we snel door naar de eigenschappen van “wijsheid, heiligheid, gerechtigheid, goedheid, en waarheid.” Maar pauzeer: Geest, Wijsheid, Waarheid. *Psalm* 31:5 richt zich tot God als “O HERE God van de *waarheid*.”³ *Johannes* 17:3 zegt: “Dit is het eeuwige leven, dat ze u mogen *kennen*, de enige *ware* God...” *1 Johannes* 5:6 zegt: “De Geest is de *waarheid*.” Verzen als deze geven aan dat God een rationeel, denkend wezen is, wiens denken⁴ de structuur van de Aristotelische logica vertoont.

Als enig iemand bezwaar maakt tegen de Aristotelische logica in dit verband — en vermoedelijk wil hij haar niet vervangen door de Boolean-Russelliaanse symbolische logica⁵ — laat hij vragen en beantwoorden, of het voor God waar is dat als alle honden tanden hebben, sommige honden, spaniels, tanden hebben. Bedoelen zij die deze “louter menselijke logica” stellen tegenover de goddelijke logica dat voor God alle honden misschien tanden hebben terwijl spaniels ze niet hebben? Soortgelijk, met “louter menselijk” rekenen: Twee plus twee is vier voor de mens, maar het is elf voor God? Sinds Bernardus⁶ ooit Abelardus⁷ wantrouwde, is het een kenmerk van vroomheid geweest, in sommige kringen, om de “louter menselijke logica” in diskrediet te brengen; en in de tegenwoordige tijd maken existentialistische neo-orthodoxe schrijvers bezwaar tegen “rechtlijnige” afleiding en staan ze erop dat geloof de logica wel moet “beteugelen”. Zo weigeren ze niet alleen de logica tot axioma te maken, maar behouden ze het recht voor die te verwerpen. Gesteld tegenover deze laatste zienswijze zal het volgende argumentatie verder gaan met te staan op de noodzaak van de logica; en ten aanzien van het geschilpunt dat de Schrift niet axiomatisch kan zijn omdat de logica het wel moet zijn, zal het noodzakelijk zijn in groter detail de betekenis van de Schriftuurlijke openbaring uit te drukken.

Nu, omdat in dit verband woordelijke openbaring een openbaring afkomstig van God is, zal de bespreking beginnen met de relatie tussen God en logica. Daarna komt de relatie

---

¹ Dit artikel is als “Naschrift” opgenomen in G.H. Clark (2021), *Logica*.

² Antwoord 4.

³ De schuine druk hier en in de direct volgende citaten betekent niet toevoeging door een vertaler van iets wat niet in de grondtekst staat, maar nadruk.

⁴ Thought: (1) (*actie, activiteit*) denken; daadwerkelijk denken; gedachten denken; (2) (*resultaat, voorwerp*) denkinhoud; gedachte gedachten (wel of niet uitgedrukt); denkwerk.

⁵ Besproken en weerlegd in *Logica*, Hoofdstuk 8.

⁶ Bernard de Fontaines (1090-1153), Abt te Clairvaux, promotor van de kloosterorde van de Cisterciënzers, was een mysticus.

⁷ “Pierre Abélard, gelatiniseerd tot Petrus Abaelardus (1079-1142), was een middeleeuwse Franse theoloog en filosoof gerekend tot de scholastici, op jonge leeftijd al iemand met een grote reputatie in Parijs” (*Wikipedia*, aangepast).

tussen logica en de Schriften. En ten slotte wendt de bespreking zich tot logica in de mens.

Logica en God

Het zal het beste zijn om te beginnen met aandacht te vestigen op sommige van de eigenschappen die de Schriften toekennen aan God. Niets opzienbarends is betrokken in op te merken dat God alwetend is. Dit is een gemeenplaats van Christelijke theologie. Maar, verder, God is eeuwig alwetend. Hij heeft zijn kennis niet geleerd. En omdat God bestaat van zichzelf, onafhankelijk van al het andere, ja, de Schepper van al het andere, moet hij wel zelf de bron zijn van zijn eigen kennis. Dit belangrijke punt heeft een geschiedenis gehad.

Aan het begin van het Christelijke tijdperk maakte Philo, de Joodse geleerde van Alexandrië, een aanpassing in Platonische filosofie om haar in overeenstemming te brengen met de theologie van het Oude Testament. Plato had zijn stelsel gebaseerd op drie oorspronkelijke, onafhankelijke beginselen: de Ideeën-Wereld, de Demiurg,⁸ en chaotische ruimte. Hoewel de drie even eeuwig en onafhankelijk waren van elkaar, vormde de Demiurg de chaotische ruimte deze zichtbare wereld in door de Ideeën als zijn model te gebruiken. Vandaar is in Plato de Wereld van Ideeën niet alleen onafhankelijk van, maar zelfs in zekere zin superieur aan de maker van Hemel en Aarde. Hij is ethisch verplicht, en onderwerpt zich in feite gewillig, aan de Ideeën van gerechtigheid, de mens, gelijkheid, en getal.

Philo, evenwel, zegt: “God is gerangschikt naar het ene en de eenheid; of liever zelfs de eenheid is gerangschikt conform de ene God, want alle getal,⁹ zoals de tijd, is jonger dan de kosmos, terwijl God ouder is dan de kosmos en de schepper ervan.”

Dit betekent dat God de bron en bepaler is van alle waarheid. Christenen in het algemeen, zelfs onopgeleide Christenen, begrijpen dat water, melk, alcohol, en benzine bevroren bij verschillende temperaturen omdat God ze op die manier schiep. God had een benevelende vloeistof kunnen doen bevroren bij nul Fahrenheit, en hij had het product van de koe kunnen doen bevroren bij veertig. Maar hij besloot anders. Daarom is er achter de daad van schepping een eeuwig raadsbesluit. Het was Gods eeuwige doel om zulke vloeistoffen te hebben, en daarom kunnen we zeggen dat de specifica van de natuur werden bepaald vóór er enige¹⁰ natuur was.

Soortgelijk in alle andere variëteiten van waarheid, God moet wel worden beschouwd als soeverein. Het is zijn raadsbesluit dat de ene propositie waar maakt en een andere onwaar. Of de propositie fysiek, psychologisch, ethisch, of theologisch is, het is God die haar op die manier maakte. Een propositie is waar omdat God haar zo denkt.

Misschien zou voor een zekere formele compleetheid een proeve van Schriftuurlijke documentatie gepast zijn. *Psalms* 147:5 zegt: “God is onze Heer, en van grote kracht; zijn

---

⁸ “Een *dēmiourgos* is letterlijk een ambachtsman, een bouwer. In Plato's *Timaeus* vormt een demiurg vanuit ongeordende materie de wereld naar het beeld van de Ideeën. Hierbij is dus geen sprake van een schepping uit niets. Plato introduceert een en ander als een waarschijnlijk verhaal” (*Wikipedia*).

⁹ Al het telbare.

¹⁰ *Any*: enige; welke ook; wie ook; alle zonder onderscheid.

verstand is oneindig.” Als we niet strikt kunnen concluderen uit dit vers dat Gods kracht de oorsprong is van zijn verstand, bestaat er tenminste geen twijfel dat alwetendheid wordt beweerd. *1 Samuël* 2:3 zegt: “de HEER is een God van kennis.” *Efeziërs* 1:8 spreekt van Gods wijsheid en omzichtigheid.¹¹ In *Romeinen* 16:27 hebben we de frase, “God alleen wijs”,¹² en in *1 Timotheüs* 1:17 de soortgelijke frase, “de alleen wijze God”.¹³

Verdere verwijzingen en een voortreffelijke uiteenzetting ervan kan men vinden in Stephen Charnock, *The Existence and Attributes of God*,¹⁴ hoofdstukken VII en IX. Uit deze eminente schrijver moeten wel een paar regels worden ingesloten hier.

“God kent zichzelf omdat zijn kennis met zijn wil de oorzaak is van alle andere dingen; ... hij is de eerste waarheid, en is daarom het eerste voorwerp van zijn verstand¹⁵.... Zoals hij alle kennis is, zo heeft hij in zichzelf het hoogst uitmuntende voorwerp van kennis.... Geen voorwerp is zo begrijpelijk voor God als God is voor zichzelf...want zijn verstand is zijn wezen, hijzelf.” Dan een paar bladzijden later: “God kent zijn eigen raadsbesluit en wil, en moet daarom wel alle dingen kennen.... God moet wel kennen wat hij heeft gedecreteerd¹⁶ om te gebeuren.... God moet wel kennen omdat hij ze wilde...hij kent ze daarom omdat hij ze wilde...hij kent daarom omdat hij weet wat hij wilde. De kennis van God kan niet opkomen uit de dingen zelf, want dan zou de kennis van God een oorzaak hebben buiten hem.... Zoals God dingen [als] mogelijk ziet in de spiegel van zijn eigen kracht, zo ziet hij dingen [als] toekomstig in de spiegel van zijn eigen wil.”¹⁷

Heel veel van Charnocks materiaal heeft als zijn doel het geven van een lijst van de voorwerpen van Gods kennis. Hier, evenwel, werden de aanhalingen gedaan om erop te wijzen dat Gods kennis afhangt van zijn wil en van niets extern aan hem. Aldus mogen we met Philo herhalen dat God niet dient te worden gerangschikt onder het idee van eenheid, of van goedheid, of van waarheid; maar [dat] eenheid, goedheid, en waarheid eerder dienen te worden gerangschikt onder het raadsbesluit van God.

Logica Is God

Het is te hopen dat deze opmerkingen over de relatie tussen God en waarheid zullen worden gezien als relevant voor de bespreking van logica. In ieder geval, het onderwerp van de logica kan helderder worden ingeleid door één Schriftverwijzing meer. De welbekende proloog tot Johannes' Evangelie mag worden geparafraseerd als, “In het

---

¹¹ Grieks, *phronēsis*: omzichtigheid, voorzichtigheid, denktrant, begrip, inzicht, intelligentie.

¹² God only wise (*Authorised Version*).

¹³ Het Grieks is in beide gevallen *μόνος σοφῶ Θεῶ* (*monōj sophōj Theōj*): aan [de] alleen wijze God.

¹⁴ *Het Bestaan en de Attributen van God* (o.a. online). *Attribuut*: toegekende eigenschap.

¹⁵ Understanding: “**1**: een mentale grip: BEVATTING; **2a**: het vermogen van bevatten *met name*: de capaciteit om algemene relaties van specifica te pakken...” (*Merriam-Webster*), d.i. te begrijpen, met het verstand te grijpen.

¹⁶ Decreed: gedecreteerd; per raadsbesluit bepaald.

¹⁷ *Decreet* (raadsbesluit) drukt uit dat de wil voortkomt uit de goddelijke raad en aldus rationeel is. Uit de eenvoudigheid van God volgt dat zijn rede en wil, hoewel onderscheiden, onafscheidelijk consistent of logisch een zijn. De Schrift spreekt van “de raad van zijn wil” (*Efeziërs* 1:11), maar zegt ook, “Mijn raad zal bestaan en ik zal al mijn welbehagen doen” (*Jesaja* 46:10; vergelijk 11). Zijn raad is onbeweeglijk die van zijn wil en zijn wil die van zijn raad. De oorsprong van wat hij naar zijn raad besloot is geheel en alleen hijzelf, en hijzelf is zijn verstand en wil, betoogt Charnock.

begin was de Logica, en de Logica was bij God, en de Logica was God.... In de Logica was het leven en het leven was het licht van de mensen.”¹⁸

Deze parafrase, feitelijk, deze vertaling, klinkt misschien niet alleen vreemd voor vrome oren, ze klinkt misschien zelfs weerzinwekkend en aanstootgevend. Maar de schok meet enkel de afstand van de vrome persoon tot de taal en het denken van het Griekse Nieuwe Testament. Waarom het aanstootgevend is om Christus Logica te noemen, terwijl het niet aanstoot geeft hem een Woord te noemen, is lastig te verklaren. Maar dit is vaak het geval. Zelfs Augustinus, omdat hij erop stond dat God waarheid is, is onderhevig geweest aan de anti-intellectualistische beschuldiging van God te “reduceren” tot een propositie. Hoe dan ook, het sterke intellectualisme van het woord *Logos* wordt gezien in de diverse mogelijke vertalingen ervan, te weten: berekening, (financiële) boekhouding, achting,¹⁹ proportie en (wiskundige) verhouding, verklaring, theorie of redenering, beginsel of wet, de rede,²⁰ formule, debat, verhaal, spraak, overweging, bespreking, orakel,²¹ taalzin, en wijsheid.

Enige vertaling van *Johannes* 1:1 die deze nadruk op verstand²² of de rede verduistert is een slechte vertaling. En als enig iemand klaagt dat het idee van *ratio* of debat de persoonlijkheid van de tweede persoon van de Drieëenheid verduistert, zou hij zijn concept van persoonlijkheid moeten bijstellen. In het begin, dan, was de Logica.

Dat de Logica het licht van de mensen is is een propositie die goed de sectie na de volgende over de relatie van de logica tot de mens zou kunnen inleiden. Maar de gedachte dat de Logica God is zal ons brengen tot de conclusie van de huidige sectie. Niet alleen koesteren de volgelingen van Bernard verdenkingen tegen de logica,²³ maar zelfs stelselmatiger theologen staan argwanend tegenover enig voorstel dat een abstract beginsel superieur zou maken aan God. Het huidige betoog, in consonantie²⁴ met zowel Philo als Charnock, doet dit niet. De contradictiewet²⁵ dient niet te worden genomen als een axioma voorafgaand aan of onafhankelijk van God. De wet is God denkend.²⁶

---

¹⁸ *Johannes* 1:1, 4, 9.

¹⁹ Esteem: achting, opinie, oordeel.

²⁰ Reason: rede; reden. De eerste betekenis is verwant met *ratio* in de zin van de rede, kenvermogen, redeneervermogen, denkvermogen; de tweede met het gebruik ervan, d.i., met argumentatie, want een reden is een argument of reeks van argumenten aangevoerd om een standpunt te ondersteunen, handhaven, of verdedigen.

²¹ Orakel: “(1) Uitspraak door een persoon via wie een godheid werd verondersteld te spreken. Een voorbeeld uit de klassieke oudheid was de Pythia, de priesteres in het orakel van Delphi. Haar uitspraken, gedaan onder invloed van de bedwelmende dampen die er uit een rotsspleet kwamen, hadden misschien niet altijd een redelijke basis, maar waren niettemin talige uitingen; (2) een gezaghebbende of wijze uitdrukking of antwoord” (*Merriam-Webster*, aangepast).

²² Mind.

²³ Zoals al opgemerkt, Bernard van Clairvaux was een mysticus en zijn volgelingen zijn het daarom ook.

²⁴ Consonantie: eensluidendheid, gelijkkluidendheid, samenklindendheid, eenstemmigheid.

²⁵ De contradictiewet is dat hetzelfde attribuut niet tegelijkertijd kan toebehoren en niet toebehoren aan hetzelfde onderwerp en in hetzelfde opzicht. Een woord, om iets te betekenen, moet wel ook niet-iets anders betekenen. Deze wet betreft in zich tenminste de beginsels van identiteit (*A is gelijk aan A*) en non-identiteit (*A is ongelijk aan non-A*).

²⁶ God thinking: God denkend; God terwijl hij denkt; God die denkt. De contradictiewet is antecedent aan de ethische wet uitgedrukt in de Tien Geboden, ook “het grote gebod” van de liefde genoemd (*Mattheüs* 22:36-40; *Markus* 12:28-33; *Deuteronomium* 6:12, 10:12). De reden is dat identificatie en onderscheiding

Ook om deze reden is de contradictiewet niet volgend op God. Als men zou zeggen dat de logica afhankelijk is van Gods denken, dan is ze afhankelijk alleen in de zin dat ze de karakteristiek van Gods denken is. Ze is niet temporeel volgend, want God is eeuwig en er was nooit een tijd waarin God bestond zonder logisch te denken. Men moet niet noodzakelijk veronderstellen dat Gods wil bestond als een inerte²⁷ substantie voordat hij wilde om te denken.

Zoals er geen temporele prioriteit is, zo ook is er geen logische of analytische prioriteit. Niet alleen was de Logica het begin, maar de Logica was God.²⁸ Als deze ongebruikelijke vertaling van Johannes' Proloog nog steeds iemand stoort, zou hij heel misschien toch kunnen toegeven dat God zijn denken²⁹ is. God is niet een passief³⁰ of potentieel³¹ substratum; hij is daadwerkelijkheid³² of activiteit. Dit is de filosofische terminologie om het Bijbelse idee uit te drukken dat God een levende God is. Vandaar dient de logica te worden beschouwd als de activiteit van Gods willen.

Hoewel Aristoteles' theologie niet beter, en misschien slechter, is dan zijn epistemologie,³³ gebruikte hij een frase om God te beschrijven die, met een geringe wijziging, misschien behulpzaam kan blijken. Hij definieerde God als "denken-denken-denken".³⁴ Aristoteles ontwikkelde de betekenis van deze frase zo dat hij goddelijke alwetendheid ontkende. Maar als we helder zijn dat het denken dat denken denkt denken over³⁵ een te scheppen wereld insluit — in Aristoteles heeft God geen kennis van dingen ondergeschikt aan hem — kan de Aristotelische definitie van God als "denken-denken-denken" ons helpen te begrijpen dat de logica, de contradictiewet, noch voorafgaand aan noch volgend op Gods activiteit is.³⁶

---

van wat waar en wat onwaar is antecedent is aan de identificatie en onderscheiding van wat goed en kwaad is. Antecedent aan deze wet is God, zelf, die naar zijn raad en wil logisch, en aldus ook ethisch, denkt. Omdat de contradictiewet Gods denken kenmerkt, of zoals Dr. Clark zal concluderen, de structuur ervan is, heeft hij in zijn Woord te kennen gegeven wat waar en onwaar, recht en onrecht, is (etc.). De Schrift spreekt zichzelf daarom niet tegen en kan zichzelf niet tegenspreken.

²⁷ Inert: "1: het vermogen om te bewegen [of, zich te bewegen] ontberend..." (*Merriam-Webster*); hier uiteraard niet fysiek maar geestelijk of verstandelijk op te vatten.

²⁸ Het zal gezien wat Dr. Clark heeft uiteengezet helder zijn dat hij met deze conclusie, uitgedrukt door de titel van deze sectie, niet Rationalisme bedoelde te promoten, maar dat Hij in al zijn attributen rationeel is en logisch denkt, zodat, ook, Schrift in al zijn taalzinnen redelijk is.

²⁹ Thinking: (*actie, activiteit, resultaat*) denken; specifiek denken; daadwerkelijk denken. Vergelijk: "1: de actie van je verstand gebruiken om gedachten te produceren; 2a: OPINIE, OORDEEL...; b: denken dat karakteristiek is (als van een periode, groep, of persoon)" (*Merriam-Webster*).

³⁰ Passief: lijdend, ondergaand. De technische term is *impassibilitas Dei*: de onlijdbaarheid van God.

³¹ Potentieel: iets wat in mogelijkheid of vermogen maar niet of nog niet daadwerkelijk bestaat. Deze propositie is een peiler van Aristotelisme en enige ander type van Empiricisme.

³² Actuality: actualiteit (*act-ualiteit*); daadwerkelijkheid (*daad-werkelijkheid*).

³³ Epistemologie: kennisleer — samen met metafysica, ethiek, en politiek een van de vier hoofdtakken van filosofie. Ze houdt zich bezig met de aard van de werkelijkheid en beantwoordt vragen als, Wat is kennis? Hoe kennen we wat we kennen? Hoe weten we (objectief, subjectief) zeker wat we weten?

³⁴ Thought-thinking-thought: denken dat denken denkt; d.i., (werkelijk en daadwerkelijk) denken dat denken (universele, specifieke, bevestigende, ontkennende proposities en hun onderscheidingen, relaties, en logische implicaties) denkt.

³⁵ That the thought which thought thinks includes thought about....

³⁶ Noch voorafgaat aan noch volgt op Gods activiteit.

Deze conclusie stoort misschien sommige analytische denkers. Ze wensen misschien logica en God te scheiden. Zo doende zouden ze klagen dat de huidige constructie twee axioma's fuseert in één. En indien twee, moet één ervan wel voorafgaand zijn; in welk geval we wel God zouden moeten aanvaarden zonder de logica, of de logica zonder God, en het andere³⁷ erna. Maar dit is niet de presuppositie hier voorgesteld. God en de logica zijn één en hetzelfde eerste beginsel, want Johannes schreef dat de logica God was.

Op het moment³⁸ moet zo veel als dit wel volstaan om de relatie van God tot de logica aan te geven. We gaan nu door naar wat aan het begin de relevantere vraag leek van de logica en de Schrift.

Logica en de Schrift

Er is een gering misverstand dat gemakkelijk kan worden afgehandeld alvorens de relatie tussen logica en de Schrift te bespreken. Iemand met een levendig historisch besef zou zich misschien kunnen afvragen waarom Schrift en openbaring worden gelijkgesteld, wanneer Gods directe spraak³⁹ tot Mozes, Samuël, en de profeten⁴⁰ nog helderder openbaring⁴¹ is.

Deze observatie werd mogelijk eenvoudigweg vanwege voorafgaande beknoptheid. Uiteraard was Gods spraak tot Mozes openbaring, feitelijk, openbaring *par excellence*, als u wilt. Maar wij zijn niet Mozes. Daarom, als het probleem is te verklaren hoe wij kennen in deze tijd,⁴² kan men niet de persoonlijke ervaring van Mozes gebruiken. Vandaag hebben wij de Schrift. Zoals de *Westminster Confessie* zegt: "Het beliefde de Heer... zich te openbaren... en daarna...om die⁴³ geheel vast te leggen op schrift, wat maakt dat de Heilige Schrift hoogst noodzakelijk is; omdat die eerdere methoden van Gods openbaren van zijn wil aan zijn volk nu zijn gestopt."⁴⁴ Wat God zei tegen Mozes staat geschreven in de Bijbel; de woorden zijn identiek; de openbaring is dezelfde.

---

³⁷ Het andere axioma van de twee.

³⁸ In deze fase van de argumentatie.

³⁹ Speech: spraak; gesproken taal; iets gezegd of gesproken, als onderscheiden van geschreven. Vergelijk: "(1) spraakvermogen; mondelinge communicatie; het vermogen om...gedachten, volities, en emoties uit te drukken door spraakklanken en gebaren...; (2) de daad van het spreken...; (3) iets wat wordt gesproken of gezegd; een uitspraak, opmerking, of verklaring...; (4) een vorm van communicatie in gesproken taal..." (*dictionary.com*, aangepast).

⁴⁰ Bijvoorbeeld, *Exodus* 3:4 vv, *1 Samuël* 3:4, *Jesaja* 7:3.

⁴¹ Openbaring: onthulling; openbare kennisgeving; openlijke verklaring.

⁴² De Schrift onderscheidt eeuwigheid en tijd, en in de tijd, afhankelijk van of men wel of niet een bepaalde subonderscheiding maakt, de volgende drie of vier opeenvolgende tijdperken: (1) De tijd vanaf de schepping tot de val van Adam. (2a) De tijd vanaf Adams val tot Christus' komst, leven, en werk op aarde, inclusief zijn dood, opstanding, en hemelvaart. (2b) De tijd erna tot zijn terugkeer (waarin wij nu leven en waarover Clark hier schrijft). (3) De tijd van de nieuwe hemel en aarde. Heilshistorisch en soteriologisch typeert Augustinus deze perioden toegespitst op de mens, Adam en zijn natuurlijk nageslacht, als die van (1) posse peccare; (2a) non posse non peccare; door verlichting en regeneratie naar de Schriften van de betrokkenen, (2b) posse non peccare; en (3) non posse peccare; d.i., (1) kunnen zondigen; (2a) niet niet kunnen zondigen; (2b) kunnen om niet [d.i. steeds minder] te zondigen; (3) niet kunnen zondigen. Hij zei ook, Iedere heilige heeft zijn verleden en iedere zondaar zijn toekomst.

⁴³ De openbaring van zijn hele raad en wil in de Schriften.

⁴⁴ Allereerste sectie.

Hierin kan de relatie van de logica tot de Schrift worden geanticipeerd. Allereerst, de Schrift, de geschreven woorden van de Bijbel, is het denken⁴⁵ van God. Wat wordt gezegd in de Schrift is Gods denken.⁴⁶

In eigentijdse religieuze polemiek wordt de Bijbelse zienswijze van de Bijbel, het historische⁴⁷ standpunt van de Reformatie, of, wat hetzelfde is, de leer van de complete en woordelijke inspiratie van de Schrift, gehekelde als bibliolatrie.⁴⁸ De vrijzinnigen beschuldigen de Luthers en Calvinisten ervan een boek te vereren in plaats van God te vereren. Blijkbaar denken ze dat we een kniebuiging⁴⁹ maken voor de Bijbel op de kansel, en ze bespotten ons om het kussen van de ring van een papieren paus.⁵⁰

Deze karikatuur stamt af van hun materialistische denktrant, een materialisme dat misschien niet blijkt in andere discussies, maar dat aan de oppervlakte komt wanneer ze hun vuur richten tegen fundamentalisme. Ze denken van de Bijbel als een materieel boek, met papieren inhouden, en een leren band. Dat de inhouden de gedachten van God zijn, uitgedrukt in Gods eigen woorden, is een standpunt waartegen ze zo onoverwinnelijk antagonistisch zijn dat ze zelfs niet kunnen toegeven dat het het standpunt van een fundamentalist is.

Niettemin, wij handhaven dat de Bijbel het denken⁵¹ van God uitdrukt. Begripsmatig is hij het denken⁵² van God, of, accurater, een onderdeel van Gods denken.⁵³ Om deze reden is de Apostel Paulus, verwijzend naar de hem gegeven openbaring, en feitelijk gegeven aan de Corinthiërs via hem, in staat te zeggen: "Wij hebben het denken⁵⁴ van Christus."⁵⁵ Ook in *Filippenzen 2:5* spoort hij hen aan: "Laat dit denken⁵⁶ in jullie zijn,

---

⁴⁵ *Mind* (Grieks, *nous*): geest, verstand, denken; soms, ook: denkend wezen, denkende persoon, denker. Onderscheiden van maar gerelateerd aan *spirit* (geest). Is *geest* de vertaling van *mind*, dan wordt *mind* gewoonlijk vermeld in een eindnoot, evenals *mental* bij *geestelijk* als vertaling daarvan. Maar om de in het origineel gelegde relaties zo inzichtelijk mogelijk te houden, wordt in dit artikel *mind* zo ook vermeld bij de andere vertalingen ervan. Zonder eindnoot is *geest* de vertaling van *spirit* en *geestelijk* van *spiritual*.

⁴⁶ Thought.

⁴⁷ Historic: historisch in de zin van "a: beroemd of belangrijk in de geschiedenis...; b: groot en blijvend belang hebbend...; c: bekend of gevestigd in het verleden; d: daterend vanaf of bewaard vanaf een verleden tijd of cultuur..." (*Merriam-Webster*).

⁴⁸ Bibliolatrie: verering van de Bijbel, met name als geschreven boek; verklaard in de volgende alinea.

⁴⁹ Genuflection: kniebuiging in verering; variërend van een kleine buiging tot een knieval.

⁵⁰ Zoals Rooms tijdens een audiëntie de ring van de paus kussen.

⁵¹ Mind.

⁵² Mind.

⁵³ Mind. Een onderdeel, want "de verborgen dingen zijn voor de HEER onze God, maar de geopenbaarde zijn voor ons en voor onze kinderen tot in eeuwigheid om te doen al de woorden van deze wet" (*Deuteronomium 29:29*).

⁵⁴ Mind.

⁵⁵ Het Grieks zegt nadrukkelijk *hēmeis de noun Christou echomen* is: wij hebben het denken van Christus (*1 Corinthiërs 2:16*). *Noun*, de voorwerpsvorm van *voûς* (*nous*), betekent: "(1) begrip, verstand, denk- of begripsvermogen; (2) geest, instelling, houding [verstandshouding], denktrant...intellect;... (3) geest als het resultaat van denken, denken of gedachte; ...(4) (filosofisch) geest, de rede." Aldus *Gingrich*, die toevoegt dat het woord in *1 Corinthiërs 2:14* "praktisch equivalent met *πνεῦμα*" (*pneuma*)" is.

⁵⁶ Mind.

dat ook in Christus Jezus was.⁵⁷ Tot hetzelfde doel is zijn bescheiden aanspraak in *1 Corinthiërs* 7:40: “Ik denk ook dat ik de Geest⁵⁸ van God heb.”

De Bijbel dan is het verstand⁵⁹ of denken⁶⁰ van God. Hij⁶¹ is niet een fysieke fetisj, zoals een crucifix. En ik betwijfel of er ooit zelfs maar één boeren⁶² fundamentalist onwetend genoeg is geweest om te bidden tot een zwart boek met rode randen. Soortgelijk, de beschuldiging dat de Bijbel een papieren paus is mist het doel om dezelfde reden. De Bijbel bestaat uit gedachten, niet papier; en de gedachten zijn de gedachten van de alwetende, onfeilbare God, niet die van Innocentius III.

Op deze basis, dat is, op de basis dat de Schrift het denken⁶³ van God is, kan de relatie tot de logica gemakkelijk helder worden gemaakt. Zoals misschien zou mogen worden verwacht, als God heeft gesproken, heeft hij logisch gesproken. De Schrift zou daarom logische organisatie moeten vertonen en vertoont die.

Bijvoorbeeld, *Romeinen* 4:2 is een enthymemische hypothetische afbrekende sluitrede. *Romeinen* 5:13 is een hypothetische opbouwende sluitrede. *1 Corinthiërs* 15:15-18 is een sorites.⁶⁴ Klaarblijkelijk, van voorbeelden van standaard logische vormen zoals deze zou een zeer lange lijst kunnen worden gegeven.

Er is uiteraard veel in de Schrift dat niet sluitredelijk is. De historische secties zijn grotendeels verhalend. Toch is iedere verklarende taalzín een logische eenheid. Deze taalzinnen zijn waarheden; als zodanig zijn ze voorwerpen van kennis. Elke ervan heeft, of misschien zouden we moeten zeggen, elk ervan is een predicaat gehecht aan een onderwerp. Alleen zo kunnen ze betekenis overbrengen.⁶⁵

Zelfs in de afzonderlijke woorden zelf, zoals hoogst helder wordt gezien in de gevallen van zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, is de logica ingebed. Als de Schrift zegt, “David was Koning van Israël”, bedoelt hij niet dat David de president van Babylon was;

---

⁵⁷ *Touto gar phroneisthō en humin ho kai en Christōj Iēsou: want laat dat gedacht worden door jullie wat ook in Christus Jezus [was, is].*

⁵⁸ *TBT Pneuma; BYZ, BGT pneuma.* De betekenis is dezelfde. De oorspronkelijke handschriften en de afschriften maakten geen onderscheid tussen hoofdletters en kleine letters. Men schreef of alleen hoofdletters (majusculen), of alleen kleine letters (minusculen).

⁵⁹ Mind.

⁶⁰ Thought.

⁶¹ De Bijbel.

⁶² Hillbilly, bijvoeglijk gebruikt: “Een term gebruikt om te verwijzen naar een persoon uit een achterland of een ander afgelegen gebied, met name uit de bergen van de zuidelijke V.S. (soms grappig gebruikt)” (*dictionary.com*). Het betekent ongeveer “heikneuter”, al zijn de boeren die ik ken slimmer dan veel niet-boeren zijn en denken.

⁶³ Mind.

⁶⁴ Sorites: kettingrede; een reeks van proposities waarin het predicaat van elke het onderwerp is van de volgende, en de conclusie wordt gevormd uit het eerste onderwerp en laatste predicaat.

⁶⁵ De reden is dat elke taalzín een of meer proposities uitdrukt of impliceert. Een propositie is een vorm van woorden waarin iets (het predicaat) wordt bevestigd of ontkend van iets (het onderwerp). Ze is de betekenis ervan aldus uitgedrukt door een verklarende taalzín. Bijvoorbeeld, “Jan is de balschopper” is de betekenis van zowel *Jan schopt de bal* als *De bal wordt geschopt door Jan*.

en hij bedoelt zeker niet dat Churchill de eerste minister van China was. Dat is te zeggen, de woorden *David*, *Koning*, en *Israël* hebben bepaalde⁶⁶ betekenissen.

De oude laster, dat de Schrift een wassen neus is en dat interpretatie oneindig elastisch is, is helder onjuist. Als er geen grenzen waren aan interpretatie, zouden we de laster zelf misschien kunnen interpreteren als een aanvaarding van woordelijke en volledige inspiratie. Maar omdat de laster zo niet kan worden geïnterpreteerd, kan de maagdelijke geboorte evenmin worden geïnterpreteerd als een mythe, noch de weeropstanding⁶⁷ als een symbool van de lente. Ongetwijfeld zijn er sommige dingen moeilijk te begrijpen die de ongeleerden verdraaien tot hun eigen verderf,⁶⁸ maar de moeilijkheden zijn niet groter dan die welke worden gevonden in Aristoteles of Plotinus, en tegen deze filosofen wordt zulke laster helemaal nooit gericht. Verder, alleen sommige dingen zijn lastig. Voor de rest, Protestanten hebben gestaan op de transparantie van de Schriften.

Evenmin hoeven we tijd te verspillen met Aristoteles' uitleg van dubbelzinnige woorden te herhalen. Het feit dat een woord wel één ding moet betekenen en niet zijn tegenovergestelde is het bewijs van de contradictiewet in alle rationele taal.⁶⁹

Deze etalering van de logica ingebed in de Schrift verklaart waarom veeleer de Schrift wordt geselecteerd als het axioma dan de contradictiewet. Zouden we enkel de wet van contradictie aannemen, we zouden niet beter af zijn dan Kant was. Zijn notie dat kennis *a priori* categorieën vereist verdient groot respect. Voor eens en voor altijd heeft Kant, op een positieve wijze — de tegenhanger van Hume's ontkennende en onbedoelde wijze — de noodzaak aangetoond van axioma's, presupposities, of *a priori*⁷⁰ uitrusting. Maar deze *sine qua non*⁷¹ is niet voldoende om kennis te produceren.⁷² Daarom wordt de

---

⁶⁶ Definite: definieert, bepaald; zo gedefinieerd dat alle noodzakelijke karakteristieken van een term voldoende worden uitgedrukt (van *to define*: definiëren, bepalen). Een term kan verwijzen naar een persoon, dier, ding (of, zaak), staat, hoedanigheid, quantiteit, onderscheid, relatie, etc.

⁶⁷ Resurrection: (*transitief*) heropwekking; (*intransitief*) heropstanding, weeropstanding, opstanding. De verwijzing is naar de opstanding van alle doden die ooit hebben geleefd bij de tweede en laatste komst van Jezus Christus in zijn glorie (kort samengevat in de *Westminster Confessie*, Hoofdstuk 32).

⁶⁸ Aldus *2 Petrus* 3:16.

⁶⁹ Er is door en sinds de zondeval natuurlijk ook irrationeel taalgebruik. Maar taal, zelf, is niet irrationeel. Dieren spreken geen taal. Niet geschapen naar Gods evenbeeld, kunnen ze geen grammaticale zinnen bouwen, zelfs geen ongrammaticale. Ze kunnen om dezelfde reden niet, zoals mensen, een evolutietheorie of allesomvattend Evolutionisme bedenken en uitdrukken. Mensen, daarentegen, denken en spreken.

⁷⁰ *A priori*: logisch voorafgaand; wat men vooraf wel moet aannemen of aanneemt voor men gaat denken; "a: DEDUCTIEF; b: betrokken op of afgeleid door redenering uit van zichzelf evidente proposities...; 2a: zonder onderzoek of analyse zijnd: VERONDERSTELLEND; b: vooraf gevormd of geconcipieerd" (*Merriam-Webster*). Apriori denken denkt van presuppositie tot conclusie, van oorzaak tot gevolg, van voorwaarde tot vervulling. Merk op dat alle geloof- en denkstelsels noodzakelijk zijn gebaseerd op apriori's (axioma's, premissen, presupposities, vooronderstellingen). Dat is te zeggen, ieder geloofstelsel is ook een denkstelsel, en omgekeerd. Een *axioma* is een eerste beginsel of premisse, die, omdat ze eerst is, niet hoeft te worden aangetoond en niet kan worden aangetoond. Het is de basis voor alle argumentatie en bewijsvoering — "een onbewezen, als grondslag van een theorie aanvaarde stelling" (*Van Dale* online).

⁷¹ *Sine qua non*: zonder welke niet. iets waar men niet buiten kan; een noodzakelijke premisse waarvan men wel moet uitgaan, een voorwaarde waaraan wel moet worden voldaan om de vervulling te realiseren, een oorzaak die er wel moet zijn om het passende gevolg te doen plaatsvinden

⁷² De reden is dat er aan enige redenering behalve logica wel ook altijd een of meer inhoudelijke premissen ten grondslag moeten liggen, want men kan niet anders dan ergens van uitgaan.

contradictiewet als zodanig en op zichzelf niet tot het axioma van deze argumentatie gemaakt.⁷³

Om een soortgelijke reden wordt God als onderscheiden van de Schrift niet het axioma van deze redenering gemaakt. Ongetwijfeld zal deze draai veel theologen vreemd toeschijnen. Hij zal in het bijzonder vreemd toeschijnen na de voorafgaande nadruk op het denken⁷⁴ van God als de oorsprong van alle waarheid. Moet God niet noodzakelijk het axioma zijn? Bijvoorbeeld, het eerste artikel van de *Belijdenis van Augsburg* geeft de leer over God, en de leer over de Schrift wordt besproken in de volgende vijf. De *Nederlandse Geloofsbelijdenis*⁷⁵ heeft dezelfde orde. De *Schotse Geloofsbelijdenis* van 1560 begint met God en komt pas toe aan de Schrift in artikel negentien. De *Thirty-Nine Articles*⁷⁶ beginnen met de Drieëenheid, en de Schrift komt in artikelen zes en volgende. Als God soeverein is, lijkt het zeer redelijk om hem eerst te plaatsen in het stelsel.

Maar diverse andere geloofsbelijdenissen, en met name de *Westminster Confessie*, formuleren de leer van de Schrift helemaal aan het begin. De verklaring is heel eenvoudig: Onze kennis van God komt uit de Bijbel. We mogen stellen dat iedere propositie waar is omdat God haar zo denkt, en we mogen Charnock volgen in al zijn uitvoerige detail, maar het geheel is gebaseerd op de Schrift. Veronderstel dat dit niet zo was. Dan is “God” als een axioma, los van de Schrift, slechts een naam. We moeten wel specificeren welke God. Het best bekende stelsel waarin “God” het axioma werd gemaakt is dat van Spinoza. Voor hem worden alle theorema’s afgeleid uit *Deus sive Natura*.⁷⁷ Maar het is de *Natura* die Spinoza’s god identificeert.⁷⁸ Andere⁷⁹ goden zouden tot axioma’s kunnen worden gemaakt van andere stelsels. Vandaar is de belangrijke zaak niet God te vooronderstellen, maar het denken⁸⁰ te definiëren van de God [die wordt] voorondersteld. Daarom wordt de Schrift hier gepresenteerd als het axioma. Dit geeft bepaaldheid en inhoud, zonder welke axioma’s onbruikbaar zijn.

Zo is het dat God, Schrift, en logica met elkaar zijn verbonden. De piëtisten zouden niet moeten klagen dat nadruk op de logica een vergoding⁸¹ is van een abstractie, of van de menselijke rede gescheiden van God. Nadruk op de logica is strikt in overeenstemming met Johannes’ Proloog en is niets anders dan onderkenning van de aard van God.

---

⁷³ In plaats daarvan stelt ze het primaat van de taalzinnen, proposities, en leer van de Schrift, en per implicatie de verankering van de contradictiewet daarin.

⁷⁴ Mind.

⁷⁵ *Belgic Confession*. De *Nederlandse Geloofsbelijdenis*, geschreven door de Waalse theoloog Guido de Brès (1522-1567), verscheen in 1561 eerst als *Confessio Belgica* (België en Nederland vormden nog één land).

⁷⁶ *Negenendertig Artikelen*, de officiële Anglicaanse geloofsbelijdenis.

⁷⁷ *God, dat wil zeggen, de Natuur*. *Sive* is Latijn voor verklarend *of*; dat wil zeggen, *a of b* betekent “*a*, dat wil zeggen, *b*”; “*a*, namelijk, *b*”; of, “*a*, oftewel, *b*”.

⁷⁸ Spinoza identificeerde zo “de Natuur” als zijn “god”, zodat in zijn stelsel de door uitgedrukte referenten samenvielen. De Schrift, daarentegen, onderscheidt de Schepper van zijn schepping

⁷⁹ Different: verschillend, ander; (*bepaling van gesteldheid*) anders; verschillend van een eerder of elders genoemde andersoortige zaak of persoon. Onderscheiden van *other*: ander, andere; toegevoegd aan een eerder of elders genoemde gelijksoortige of andersoortige zaak of persoon.

⁸⁰ Mind.

⁸¹ Deification: vergoding, vergoddelijking.

Lijkt het eigenaardig, in dit verband, dat een theoloog zo enorm gehecht kan zijn aan de leer van de verzoening, of een Piëtist aan het idee van heiliging, dat niettemin wordt verklaard alleen in sommige delen van de Schrift, en toch vijandig of argwanend kan staan ten opzichte van rationaliteit en logica die ieder vers van de Schrift etaleert?⁸²

Logica in de Mens

Met dit begrip van Gods denken⁸³ is de volgende stap de schepping van de mens naar Gods beeld.⁸⁴ De non-rationele dieren werden niet geschapen naar zijn beeld; maar God ademde zijn geest in de aardse vorm en Adam werd een type van ziel superieur aan de dieren.

Om precies te zijn, men zou eigenlijk niet moeten spreken van het beeld van God in de mens. De mens is niet iets waarin Gods beeld ergens samen met andere dingen kan worden gevonden.⁸⁵ De mens *is* het beeld. Dit verwijst uiteraard niet naar het lichaam van de mens. Het lichaam is een instrument of gereedschap dat de mens gebruikt. Hij, zelf, is Gods adem, de geest die God ademde in de klei, het verstand,⁸⁶ het denkende ego. Daarom, de mens is rationeel naar de gelijkenis van Gods rationaliteit. Zijn verstand⁸⁷ is gestructureerd zoals de Aristotelische logica het beschreef. Dat is waarom we geloven dat spaniels tanden hebben.

In toevoeging aan de welbekende verzen in hoofdstuk één, *Genesis* 5:1 en 9:6 herhalen beide het idee. *1 Corinthiërs* 11:7 zegt, “de man...is het beeld en de heerlijkheid van God”.

---

⁸² Wordt geëtaleerd door ieder vers van de Schrift.

⁸³ Mind.

⁸⁴ In Gods image. Het Nederlandse spreekt gewoonlijk van *naar of conform* Gods beeld. Men kan in termen van, niet seculier of religieus mysticisme, maar de Bijbelse leer van de mens misschien spreken van uit, door, naar, tot Gods beeld (besproken in de genoemde werken van Thomas Boston, John Laidlaw, en Gordon Clark). *Genesis* 1:26 spreekt van zowel *beeld* (צִלְמוֹ: standbeeld, gegoten metalen beeld; beeld, model; afbeelding, tekening; *LXX eikona*, Vulgaat *imaginem*, en *A, NAS image*) als *gelijkenis* (תְּבִלְתָּ: patroon; vorm; iets als [iets dat lijkt op iets anders]; beeld; *LXX homoiōsin*; Vulgaat *similitudinem*; *A, NAS likeness*). Daarom kan *image* in dit verband misschien worden vertaald als *evenbeeld*, en mag waar elders in de Schrift van de mens de term *beeld* wordt gebruikt, *evenbeeld* worden begrepen. Ook de Griekse woorden die in aansluiting op het Oude Testament dit idee uitdrukken in het Nieuwe dragen deze betekenis. Vanaf zijn eerste hoofdstuk leert de Bijbel dat de aard van de mens anders is dan die van dieren en dingen. Veel moderne filosofie of wetenschap zogenoemd beschouwt de mens daarentegen als een dier, een soort van fysisch-chemisch mechanisme, een robotachtige machine, of een combinatie van deze, en probeert hem dan zo stelselmatig mogelijk in zulke termen te beschrijven en verklaren. Zijn geest, verstand, ziel, presupposities, redeneringen, ideeën, wil, volities, en gevoelens laat men daarbij noodzakelijk weg. De mens wordt zo gereduceerd zo tot een soort van wilsmachine, gevoelsautomaat, of instinctief dier.

⁸⁵ Dit zou veronderstellen dat de menselijke geest ruimtelijk van aard is en uitgebreidheid in de ruimte als kenmerk heeft. Dit, schone dichterlijke taal ten spijt, is een geval van categorische verwarring. Metaforen kunnen mooi zijn, maar zijn niet om die reden noodzakelijk waar. Ze kunnen mooi en onwaar zijn en zijn het vaak. Ze geven misschien esthetisch genoegen; maar schoonheid is niet, en is niet een criterium van of garantie voor waarheid (of recht, deugd, waardigheid, etc). De Romantische dichter John Keats had daarom ongelijk met zijn uitspraak — tevens conclusie van zijn zienswijze van epistemologie, kennis, waarheid, en werkelijkheid — dat “Truth is Beauty, Beauty Truth” (Waarheid is Schoonheid, Schoonheid Waarheid). Hij had even ongelijk met zijn eraan verbonden advies of aansporing, “That is all ye know, and all ye need to know” (Dat is al wat jullie weten, en al wat jullie hoeven te weten). Dit betekent niet dat men niet mag of kan genieten van al het schone dat er ondanks de zondeval in de schepping nog steeds is, maar zulke schoonheid of de ervaring ervan is niet waarheid.

⁸⁶ Mind.

⁸⁷ Mind.

Zie ook *Colossenzen* 3:10⁸⁸ en *Jakobus* 3:9.⁸⁹ Andere verzen, niet zo expliciet, voegen niettemin toe aan onze informatie. Vergelijk *Hebreeën* 1:3,⁹⁰ *Hebreeën* 2:6-8,⁹¹ en *Psalm* 8. Maar de sluitende overweging is dat door heel de Bijbel als geheel heen de rationele⁹² God de mens een begrijpelijke boodschap geeft.

Het is vreemd dat enig iemand die denkt dat hij een Christen is de logica zou moeten minachten. Zo iemand bedoelt uiteraard niet het denken van God te minachten; maar hij denkt dat de logica in de mens zondig is, zelfs zondiger dan andere onderdelen van de gevallen natuur van de mens. Dit, evenwel, geeft geen betekenis. De contradictiewet kan niet zondig zijn. Geheel het tegendeel, het zijn onze overtredingen van de contradictiewet die zondig zijn. Toch zijn de beperkingen die sommige devotionele⁹³ schrijvers opleggen aan de “louter menselijke” logica zeer verbazingwekkend. Kan zulke vrome domheid werkelijk betekenen dat een sluitrede die geldig is voor ons ongeldig is voor God? Als twee plus twee vier is in ons rekenen, heeft God dan een ander rekenen waarin twee plus twee drie of misschien vijf is?

Het feit dat de Zoon van God Gods rede is, want Christus is de wijsheid van God evenals de kracht van God,⁹⁴ plus het feit dat het beeld in de mens de zogenoemde “menselijke rede” is, volstaat om aan te tonen dat deze zogenoemde “menselijke rede” niet zo zeer menselijk is alswel goddelijk.

Uiteraard, de Schrift zegt dat Gods gedachten niet onze gedachten zijn en zijn wegen niet onze wegen zijn.⁹⁵ Maar is het goede exegese te zeggen dat dit betekent dat zijn logica, zijn rekenen, zijn waarheid niet de onze zijn? Als dit zo was, wat zouden de consequenties zijn? Het zou niet alleen betekenen dat onze optellingen en aftrekkingen

---

⁸⁸ Grieks, *eikona* (beeld).

⁸⁹ Grieks, *homoiōsin* (gelijkenis).

⁹⁰ “Die het afschijnsel zijnd van de heerlijkheid en het uitgedrukte beeld van het wezen van Hem, alle dingen dragend door het woord van zijn kracht, door de reiniging van onze zonden door hemzelf gedaan, ging zitten aan de rechter [hand] van de Majesteit in de hoogste [hemelen].”

⁹¹ “Maar iemand heeft ergens betuigd, zeggend, ‘Wat is de mens, dat u aan hem denkt, of aan de zoon van de mens, dat u hem bezoekt!’ U hebt hem een beetje minder gemaakt dan de engelen; met heerlijkheid en eer hebt u hem gekroond, en u hebt hem gesteld over de werken van uw handen; alle dingen hebt u aan zijn voeten onderworpen. Want daarin, dat Hij hem alle dingen heeft onderworpen, heeft Hij niets uitgezonderd dat hem niet zij onderworpen; maar nu zien wij nog niet dat hem alle dingen zijn onderworpen.”

⁹² Vergelijk *rationaliteit*: redelijkheid. Woordelijk verwant met, maar conceptueel onderscheiden van *Rationalisme*: enige filosofie die vertrekt vanuit het idee dat de ratio of rede de voornaamste of enige bron van kennis is, en haar aldus verabsoluteert. Zo’n uitgangspunt vergeet dat men behalve de formele rede ook wel altijd axioma’s moet aannemen en aanneemt. *Irrationalisme*, daarentegen, is enig denken, seculier of religieus, dat in zijn beginsel en methode de logica deels, grotendeels, of geheel verwerpt. Men mag zich afvragen, of en in hoever men dit nog denken kan noemen, vooral in zijn laatste variant. Al deze woorden zijn ontleend aan *ratio*. Per contrast, *irratio* betekent *onrede* of *onlogica*.

⁹³ Devotioneel: stichtelijk; gekenmerkt door toewijding. Clark bedoelt hier niet te zeggen dat toewijding slecht is, maar dat blinde, onleerstellige, of zelfs antileerstellige toewijding slecht is. Dit is *a fortiori* zo in het onderwijs van het Geloof en de verkondiging van het Evangelie, omdat, om een gedachte van J.W. Robbins aan te halen, theorie altijd de praktijk bepaalt en praktijk altijd de praktijk is van een of andere theorie. Dit geldt daarom *par excellence* ook voor de exegese van de tekst, en de uiteenzetting van de leer van de Schrift en wat ze veronderstelt en impliceert.

⁹⁴ Zie *1 Corinthiërs* 1:24, 2:4-5, *Openbaring* 5:12, 7:12.

⁹⁵ *Jesaja* 55:8.

alle fout zijn, maar ook dat al onze gedachten, in de geschiedenis evenals in rekenen, alle fout zijn. Als, bijvoorbeeld, we denken dat David Koning van Israël was, en Gods gedachten zijn niet de onze, dan volgt het dat God niet denkt dat David Koning van Israël was. David in Gods denken was misschien premier van Babylon.

Om dit irrationalisme te vermijden, wat uiteraard een ontkenning is van het goddelijk beeld, moeten we er wel op staan dat waarheid dezelfde is voor God en de mens. Natuurlijk, we kennen misschien niet de waarheid over sommige zaken. Maar als we al helemaal enig iets kennen, moet wat we kennen wel identiek zijn met wat God kent. God kent alle waarheid, en tenzij we iets kennen dat God kent, zijn onze ideeën onwaar. Het is absoluut essentieel, daarom, er op te staan dat er een gebied van coïncidentie⁹⁶ is tussen Gods denken en ons denken.

Logica en Taal

Dit punt brengt ons bij het centrale geschilpunt van taal.⁹⁷ Taal ontwikkelde zich niet uit, noch werd haar doel beperkt tot, de fysieke behoeften van het aardse leven. God gaf Adam een verstand⁹⁸ om de goddelijke wet⁹⁹ te begrijpen, en hij gaf hem taal om hem in staat te stellen om te spreken tot God. Vanaf het begin was taal bedoeld voor verering. In het *Te Deum*¹⁰⁰ geven we, door middel van taal, en ondanks het feit dat het wordt gezongen op muziek, “metafysische complimenten” aan God. Het debat over de adequaatheid van taal om de waarheid van God uit te drukken is een onwaar geschilpunt. Woorden zijn louter symbolen of tekens. Enig teken zou adequaat zijn. Het werkelijke geschilpunt is: Heeft een mens het idee om te symboliseren?¹⁰¹ Als hij kan denken aan God, dan kan hij de klank *God, Deus, Theos, of Elohim* gebruiken.¹⁰² Het woord maakt geen verschil; het teken is *ipso facto*¹⁰³ letterlijk en adequaat.

De Christelijke zienswijze is dat God Adam schiep als een rationele geest.¹⁰⁴ De structuur van Adams geest¹⁰⁵ was dezelfde als die van God. God denkt dat het stellen van de

---

⁹⁶ Coïncidentie: samenvalling; (een) samenvallen.

⁹⁷ “Centraal” omdat de heersende filosofie van de twintigste en huidige eeuw taal filosofie is, besproken in, o.m. *Religion, Reason, and Revelation, Taal en Theologie*, en relevante secties uit *Thales to Dewey*.

⁹⁸ Mind.

⁹⁹ Al wordt de frase “de goddelijke wet” soms gepast beperkt tot de Tien Geboden, dit Naschrift maakt het helder dat ze soms meer inhoudt, de goddelijke raad, rationaliteit, wil, en beloften inclusief.

¹⁰⁰ *Te Deum*: de eerste twee woorden van een hymne van c. 400 n. Chr., beginnend met *Te Deum laudamus (U, God, loven wij)*, regelmatig gezongen in de liturgie van de Rooms Katholieke Kerk.

¹⁰¹ Of, het te symboliseren idee.

¹⁰² De reden is dat in één opzicht gesproken woorden klanken of klankeenheden zijn. Maar het gaat in spraak en communicatie niet of niet alleen, om de spraakklanken. Het gaat om de betekenis die onderling samenhangende taalzinnen, en hun woorden als betekenisvolle bestanddelen ervan, dragen. Bovendien, betekenis is altijd onderdeel van een leer, proposities, concepten, e.d., uitgedrukt door of begrepen in deze taalzinnen, gesproken en gehoord of geschreven en gelezen.

¹⁰³ *Ipso facto*: door het feit zelf; hier het feit dat een gesproken of geschreven woord een talig teken is met een bepaalde en te bepalen letterlijke betekenis. Het maakt hierbij zelfs niet uit hoe het wordt geschreven. Ook Chinese en Japanse ideogrammen drukken gedachten of ideeën uit in taalzinnen en hun woorden. Hun uitspraak of schrift kan fonetisch of fonologisch worden weergegeven en in ons alfabetisch schrift omgezet, terwijl hun betekenis, mits de vertaling exact is, dezelfde blijft.

¹⁰⁴ Mind. We hebben uiteraard ook een lichaam, in de Bijbel onze “tent” genoemd; maar we zijn niet ons lichaam. We zijn ons denken. Wanneer we sterven, wordt de tent een tijdje opgeborgen, tot de opstanding.

¹⁰⁵ Mind.

consequentie¹⁰⁶ een drogreden is; en Adams geest¹⁰⁷ werd gevormd op de beginselen van identiteit en contradictie. Deze Christelijke visie van God, de mens, en taal past niet in enige empirische filosofie. Ze is eerder een type van *a priori* rationalisme.¹⁰⁸ De geest¹⁰⁹ van de mens is aanvankelijk niet een blanco. Ze is gestructureerd. In feite is een ongestructureerd blanco helemaal geen geest.¹¹⁰ Noch zou enig dergelijk wit blad papier¹¹¹ enige universele wet van de logica kunnen onttrekken aan eindige ervaring. Geen universele en noodzakelijke propositie kan worden gededuceerd uit zintuiglijke waarneming. Universaliteit en noodzakelijkheid kunnen alleen *a priori* zijn.¹¹²

Dit is niet te zeggen dat alle waarheid kan worden gededuceerd uit de logica alleen. De zeventiende-eeuwse rationalisten gaven zichzelf een onmogelijke taak. Zelfs als het ontologische argument geldig is, is het onmogelijk *Cur Deus Homo*,¹¹³ de Drieëenheid, of de laatste opstanding te deduceren. De axioma's waarop de *a priori* vormen van de logica wel moeten worden toegepast zijn de proposities die God openbaarde aan Adam en de latere profeten.

Conclusie

De logica is onvervangbaar. Ze is niet een willekeurige tautologie, een bruikbaar raamwerk onder andere. Verscheidene stelsels om boeken in bibliotheken te catalogiseren zijn mogelijk, en diverse zijn even geschikt. Ze zijn alle willekeurig. De geschiedenis kan even gemakkelijk worden aangeduid met 800 als met 500. Maar er is geen plaatsvervanger voor de contradictiewet. Als hond het equivalent is van niet-hond, en als $2 = 3 = 4$, verwijnen niet alleen zoölogie en wiskunde, Victor Hugo en Johann Wolfgang Goethe verdwijnen ook. Deze twee mannen zijn bijzonder toepasselijke voorbeelden, want ze zijn beide, met name Goethe, romantici.¹¹⁴ Ook al is dit zo, Goethe

---

¹⁰⁶ Het stellen van de consequentie is in een empirische of empiricistische redenering het stellen van een consequentie zonder dat deze noodzakelijk volgt.

¹⁰⁷ Mind.

¹⁰⁸ Christelijk rationalisme, in tegenstelling tot religieus of seculier rationalisme, gaat uit van de Schrift als het rationele Woord van God en daarom als redelijke waarheid en ware redelijkheid, het schriftelijk uitgedrukte denken van Christus. Rationalisme, daarentegen, zoals Cartesianisme of Spinozisme, gelooft te kunnen uitgaan van de logica alleen en doet het. Toch, ook zulke filosofie moet wel uitgaan van haar eigen axioma's. Hieruit volgen haar methode, haar theoretische consequenties, en vandaar haar praktijk.

¹⁰⁹ Mind.

¹¹⁰ Mind.

¹¹¹ Een eigentijdse frase voor *tabula rasa* (gewiste schrijftablet). Deze frase drukte in de zeventiende eeuw, zoals in Aristoteles, het Empiricistisch idee uit dat de menselijke geest bij de geboorte een onbeschreven blad zou zijn.

¹¹² Een empiricistisch getrokken afleiding kan niet volgen, want *specifica impliceren geen universalia*.

¹¹³ *Waarom God Mens (werd)*; titel van de door Anselmus geschreven verhandeling over het onderwerp.

¹¹⁴ Romantici zijn aanhangers van *Romanticisme*, "**1...a(1)**: een literaire, artistieke, en filosofische beweging die haar oorsprong had in de achttiende eeuw, gekarakteriseerd hoofdzakelijk door een reactie tegen neoclassicisme en een nadruk op de verbeelding en emoties, en gekenmerkt met name in de Engelse literatuur door sensibilliteit [een verfijnde of buitensporige gevoeligheid in emotie en smaak met speciale ontvankelijkheid voor het pathetische] en het gebruik van autobiografisch materiaal, een verheffing van de primitieve en gewone mens, een waardering voor de externe natuur, een interesse in wat ver weg is, een voorkeur voor melancholie, en het gebruik in poëzie van oudere versvormen..." Het bijvoeglijk naamwoord *romantic* wordt gedefinieerd als, onder meer, "...**2**: geen grond hebbend in feit: IMAGINAIR; ...**4a**: door het fantasievolle of emotionele beroep op wat heroïsch, avontuurlijk, ver weg, mysterieus, of veridealiseerd is..." (*Merriam-Webster*). De Engelse Romantiek piekte ongeveer in 1800-1850, op het vasteland soms nog wat later.

had zonder de logica niet de logica van Johannes' Evangelie (I, 1224-1237)¹¹⁵ kunnen aanvallen.

*Geschrieben steht: "Im Anfang war das Wort!"
Hier stock ich schon! Wer hilft mir weiter fort?*

*Mir hilft der Geist! Auf einmal seh' ich Rath
Und schreib' getrost: "Im Anfang war die That!"*¹¹⁶

Maar Goethe kan zijn verwerping van de goddelijke *Logos* van *Johannes* 1:1 uitdrukken, en zijn aanvaarding van romantische ervaring uitdrukken, alleen door de Logica die hij veracht te gebruiken.

Om te herhalen, ook al lijkt het vermoeiend: De logica is vast,¹¹⁷ universeel, noodzakelijk, en onvervangbaar. Irrationaliteit spreekt het bijbelse onderwijs tegen van begin tot eind. De God van Abraham, Izaäk, en Jakob is niet waanzinnig. God is een rationeel wezen, de architectuur van wiens geest¹¹⁸ de Logica is.

---

¹¹⁵ De verwijzing is naar Goethe's *Faust*.

¹¹⁶ Er staat geschreven: "In het begin was het Woord!"
Hier zit ik al vast! Wie helpt me verder voort?
Mij helpt de geest! Plotsklaps zie ik raad
En schrijf getroost: "In het begin was de Daad!"

¹¹⁷ Logic is fixed: De logica is vastgesteld; De logica staat vast; De logica is onbeweeglijk.

¹¹⁸ Mind.

